

Asia: VN/21072/2021

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi oikeuspalveluvirastosta ja siihen liittyviksi laeiksi

Lausunnonantajan lausunto

1. Lausuntonne Oikeuspalveluvirastoa koskevan lakiehdotuksen luvusta 1 Oikeuspalveluviraston tehtävät ja organisaatio

Oikeusministeriö on pyytänyt eduskunnan oikeusasiamieheltä lausuntoa luonnoksesta hallituksen esitykseksi laiksi Oikeuspalveluvirastosta ja siihen liittyviksi laeiksi.

Pyydettyinä lausuntonani esitän seuraavaa.

Esitysluonnoksessa ehdotetaan perustettavaksi uusi valtakunnallinen virasto, Oikeuspalveluvirasto, joka muodostuisi keskushallinnosta sekä oikeusaputoimistoista ja edunvalvontatoimistoista. Virasto huolehtisi oikeusavun, yleisen edunvalvonnan sekä talous- ja velkaneuvonnan järjestämisestä. Virastolle siirtyisi uudistuksen myötä lakkaavien oikeusapu- ja edunvalvontapiirien tehtävät sekä lisäksi oikeusministeriöstä oikeusapu- ja edunvalvontapiirejä koskevat keskushallinnon viranomaisen tehtävät. Toimistojen toimipaikkaverkkoon ei esitetä muutoksia.

Laillisuusvalvonnan näkökulmasta organisaatiomuutoksen arvioinnissa keskeistä on asiakkaiden oikeusturvan toteutuminen. Esitysluonnoksessa hallinnon yhtenäistämisen arvioidaan yhdenmukaistavan asiakkaiden saamaa palvelua eri puolilla maata. Tätä samoin kuin luonnoksessa esiin tuotua vaikutusta viestinnän mahdollisuuksien parantamiseen, voidaan pitää asiakkaiden yhdenvertaisen kohtelun ja heidän oikeusturvansa toteutumisen kannalta tärkeänä.

Oikeusturvan toteutumisen kannalta merkityksellistä on myös, miten valvonta on järjestetty ja että kansalainen myös tietää, minkä tahon puoleen hänen tulee kääntyä tilanteessa, jossa hän harkitsee asian saattamista valvojan arvioitavaksi. Kansalaisen kannalta toimijoiden paljous voi aiheuttaa epävarmuutta siinä, mikä kulloinkin on tuo oikea taho. Edunvalvonnan osalta olen havainnollistanut

tätä toimijoiden paljoudesta kansalaisessa mahdollisesti aiheuttamaa hämmennystä Oikeusapu- ja edunvalvontaviraston perustamista koskevasta selvityksestä (lausuntopyyntö VN/4142/2020) oikeusministeriölle 27.1.2021 antamassani lausunnossa (EOAK/8030/2020).

Se, että hallinnon sisäinen valvonta on selkeästi määritelty ja toimiva, on tärkeää myös paitsi hallinnon sisäisen valvonnan toteutumisen, myös yleisen laillisuusvalvonnan kannalta.

Esitysluonnoksessa on tuotu esiin Asianajajaliiton valvontalautakunnan valvonta suhteessa oikeusavustajiin ja holhousviranomaisen eli Digi- ja väestötietoviraston valvonta suhteessa edunvalvojiin. Luonnoksessa esitetyn mukaan niiltä osin kuin valvontalautakunnalla tai holhousviranomaisella ei ole toimivaltaa, voi oikeusapu- ja edunvalvontapiirin virkamiehen toiminnasta kannella hallintolain mukaisesti ylemmälle viranomaiselle.

Esitysluonnoksessa esitetty kanteluiden käsittelijöiden järjestys, jossa johtava yleinen edunvalvoja ja johtava julkinen oikeusavustaja käsittelee alaistaan koskevan kantelun, perustettavan viraston keskushallinto johtavaa yleistä edunvalvojaa ja johtavaa julkista oikeusavustajaa koskevan kantelun sekä oikeusministeriö uuden viraston pääjohtajaa koskevan kantelun, voi usein olla tarkoituksenmukainen, muttei kuitenkaan ainoa kanteluita käsiteltäessä. Esitysluonnoksesta voi kuitenkin saada sen käsityksen, että alemman virkamiehen menettelystä ei voisi tehdä kantelua esitettyä ylemmälle, esimerkiksi julkisen oikeusavustajan menettelystä suoraan viraston keskushallinnolle tai johtavasta julkisesta oikeusavustajasta Oikeuspalveluviraston toiminnan yleisestä ohjauksesta ja valvonnasta vastaavalle oikeusministeriölle. Eroavaisuus siinä, mikä taho on kantelun käsittelyssä toimivaltainen ja missä yksittäinen kantelu on kulloinkin perusteltua käsitellä, ei selvästi tule esiin esitysluonnoksesta.

Lisäksi katson, että esitysluonnoksen perusteella voidaan myös kysyä, onko rajanveto siinä selvä, milloin asia kuuluu Digi- ja väestötietovirastolle, milloin uudelle virastolle.

Mielestäni asian jatkovalmistelussa olisi selvyiden vuoksi aiheellista vielä täsmentää eri valvojien rooleja hallintokanteluiden käsittelyssä sekä myös ottaa esiin kanteluiden siirtomahdollisuus niiden välillä.

Valvonnassa olennaista on myös se, että valvontaan käytettävissä olevat resurssit ovat riittävät. Resursseja esitysluonnoksessa arvioitaessa ei ole erikseen arvioitu keskushallinnon tehtävää valvojana eikä organisaatiomuutoksen mahdollista vaikutusta kantelumääriin ja myös muihin asiakasyhteydenottoihin sekä niiden tekemiseen viraston keskushallinnolle.

Ehdotetun uuden viraston nimestä totean seuraavan.

Kun virasto hoitaa kolmea erilaista toimialaa, kaikenkattavan nimen kehittäminen voi olla vaikeaa. Oikeusasiamiehen laillisuusvalvontakäytännössä on peräänkuulutettu Kotimaisten kielten keskuksen (Kotus) asiantuntemuksen käyttöä nimiasioissa. Sittenmin valtiovarainministeriö on antanut suosituksen VN/11537/2021 valtionhallinnon toimintojen järjestämisessä noudatettavat periaatteet – valtion virastot ja laitokset 1.12.2021, jossa käsitellään myös viraston nimeämistä.

Tiedossani on, että Kotus on antanut lausunnon 28.10.2021 (Dnro 92/03/21), jossa se on ehdottanut nyt kysymyksessä olevalle uudelle virastolle nimeä Oikeusapuvirasto. Koska tämä nimi keskittyisi liiaksi vain viraston toimialoista yhteen osa-alueeseen, esitysluonnoksessa ehdotettu nimi, Oikeuspalveluvirasto, on mielestäni parempi.

2. Lausuntonne Oikeuspalveluvirastoa koskevan lakiehdotuksen luvusta 2 Julkinen oikeusapu

-

3. Lausuntonne Oikeuspalveluvirastoa koskevan lakiehdotuksen luvusta 3 Talous- ja velkaneuvonta

-

4. Lausuntonne Oikeuspalveluvirastoa koskevan lakiehdotuksen luvusta 4 Yleinen edunvalvonta

-

5. Lausuntonne Oikeuspalveluvirastoa koskevan lakiehdotuksen luvusta 5 Hankkiminen muulta palveluntuottajalta

-

6. Lausuntonne Oikeuspalveluvirastoa koskevan lakiehdotuksen luvuista 6 ja 7 Erinäiset säännökset ja voimaantulo

-

7. Lausuntonne talous- ja velkaneuvonnasta annetun lain, oikeusapulain ja saamen kielilain muutosehdotuksesta

-

8. Lausuntonne hallituksen esityksen perusteluista ja vaikutuksista

-

Arjola-Sarja Terhi

Eduskunnan oikeusasiamiehen kanslia - Apulaisoikeusasiamies Pasi Pölönen